

Het laatste woord

Jacques Van Keymeulen
Universiteit Gent

Nederlandse cultuur in Europees perspectief

De Europese beleidsmakers laten nooit na om in allerlei geschriften *culturele diversiteit* als een van de belangrijkste Europese troeven naar voren te halen. Bij mijn weten is die troef overigens nooit met cijfers echt hard gemaakt – hij wordt doorgaans als een vanzelfsprekendheid beschouwd. Het is echter hoe langer hoe meer nodig om die diversiteit te verdedigen en niet alleen het culturele belang, maar ook de andere voordelen van diversiteit zo duidelijk mogelijk te maken. Diversiteit is immers niet alleen ‘leuk’, maar diversiteit is ook de motor voor creativiteit en innovatie op elk denkbaar gebied. Een eenvoudig culinair voorbeeld kan dat illustreren. Aangezien elk Europees volk elk apart de vraag *Wat is lekker?* heeft willen beantwoorden, is er in Europa van Finland tot Griekenland in de loop der tijden een enorm aantal gerechten en dranken uitgedacht, die men dank zij de globalisering van de samenleving gaandeweg overal hoe langer hoe beter leert kennen. Een dergelijke variatie, die een rechtstreeks gevolg is van de diversiteit van de Europese bevolking, kan op vele terreinen van de cultuur aangetoond worden.

De Europese diversiteit heeft uiteraard alles te maken met de Europese geschiedenis, die overal op het continent volkeren heeft doen ontstaan die zich cultureel vooral door hun taal onderscheiden. De mogelijkheid tot communicatie is inderdaad de sterkste groepsvormende factor. Het waarborgen en bevorderen van culturele diversiteit heeft dus alles te maken met het waarborgen en bevorderen van de verschillende talen in Europa. Elke instelling voor hoger onderwijs heeft dan ook de taak de eigen taal te koesteren. Het moge duidelijk zijn dat het instandhouden van diversiteit op alle gebied een voorwaarde is om zin te geven aan internationale uitwisselingen, zoals die in

het kader van het Erasmusprogramma. Indien alles overal hetzelfde zou zijn, dan kan men evengoed thuisblijven – dat is dan geld uitgespaard.

Het instandhouden van een taal veronderstelt een aantal factoren waarmee zeer zorgzaam omgesprongen moet worden. Niet alleen moet een taal een voldoende aantal sprekers blijven tellen en goed bestudeerd (en gecodificeerd) zijn, maar ook moet ze kunnen functioneren op alle niveaus van het maatschappelijke leven. Als dat laatste niet het geval is, dan verliest ze haar prestige en wordt ze tweederangs – samen met de sprekers ervan! Het idee dat een taal een ‘hoofd’ moet hebben, lag aan de basis van het streven van August Vermeylen naar de vernederlandsing van de Gentse universiteit. “À un corps flamand il faut une tête flamande”, zei hij in het Frans in de Belgische Senaat. Die vernederlandsing werd pas in 1930 een feit.

Aangezien Vlaanderen geen andere grondstoffen heeft dan de hersenen van de inwoners, hebben de beleidsmakers besloten in te zetten op een kennis-economie en de universiteiten daartoe te instrumentaliseren¹. In overeenstemming met de heersende neoliberale tijdgeest werd het bedrijfsmodel ook voor de universiteit geschikt geacht en werd rendementsdenken met bijbehorende kwantificering geïntroduceerd, samen met een nieuw academisch mensbeeld. De universitaire productie tracht men te stimuleren door de introductie van de zgn. outputfinanciering, en ook door maatregelen als de creatie van werkonzekerheid voor beginnende docenten². Academici worden verondersteld net zoals werknemers in een bedrijf geëvalueerde arbeid³ te verrichten en moeten derhalve door voortdurende evaluatie, visitie en externe stimulansen (premies,

bevorderingen ...) of bedreigingen (werkonzekerheid, ontslag ...) op het rechte pad gehouden worden. Kortom, het sleutelwoord aan de universiteit is niet meer *academische vrijheid*, maar *controle* op de productie – met de financiering van de universiteit als uiteindelijke doelstelling! Doctoraten en wetenschappelijke artikelen ‘tellen’ vooral dan als output wanneer ze voldoen aan allerlei op Angelsaksische leest geschoeide rankings.

De hooggestemde humane doelstellingen van de Europese beleidsmakers i.v.m. het bewaren van diversiteit en het stimuleren van meertaligheid kunnen maar moeilijk standhouden in de financiële context waarin de universiteiten vandaag moeten zien te overleven – alle lippendienst ten spijt. Hoewel het beleid met de nieuwe aanpak vooral de exacte, toegepaste en medische wetenschappen op het oog heeft, die immers nieuwigheden moeten uitdenken die vervolgens via het kennis>kunde>kassa-model gecommercialiseerd kunnen worden, delen de cultuurwetenschappen toch in de klappen. Een en ander heeft immers een steeds verdergaande verengelsing teweeggebracht, niet alleen voor wetenschappen met een internationaal object, waar het gebruik van het Engels dus voor de hand ligt, maar ook voor wetenschappen die ‘lokale’ talen en culturen⁴ bestuderen en dus primair een heel andere finaliteit en publiek hebben.

Een discipline als de Nederlandse taalkunde bijvoorbeeld ontsnapt niet aan wat tegenwoordig als *internationalisering* (eufemisme voor *verengelsing*) geldt. Het zou een vanzelfsprekendheid moeten zijn dat hoogleraren Nederlands over het Nederlands in eerste instantie in het Nederlands zouden publiceren, en *daarnaast* (en daarna) ook in het Engels voor een internationaal publiek – als ze

Jacques Van Keymeulen, professor Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Gent

tenminste iets te zeggen hebben van internationaal belang. Het Nederlands is helaas als 'lokale' taal zo veel mogelijk te mijden – in elk geval als men carrière wil maken. Er is bv. geen enkel specifiek tijdschrift voor Nederlandse taalkunde (zoals het tijdschrift met dezelfde naam) of voor Nederlandse variatielinguïstiek (als *Taal en Tongval*), dat zich in een A1- of een A2-status mag verheugen⁵. De belangrijkste publicatie over de klankleer van de dialecten, de *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten*, telt niet als output, want hij is door de 'niet-erkende' Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde uitgegeven. Over een typisch cultuurgebonden wetenschap als naamkunde kunnen we kort zijn: ze is verdwenen als academische discipline aan alle universiteiten; het tijdschrift *Naamkunde* werd in 2011 opgedoekt!

De hierboven geformuleerde kritiek is niet nieuw. Om aan de bezwaren tegemoet te komen heeft men in 2008 een Vlaams Academisch Bibliografisch Bestand voor de Sociale en Humane Wetenschappen (VABB-SHW geheten) in het leven geroepen, waarbij ook andere

talen dan het Engels ruimschoots aan bod komen. Hoe blij mogen we daarmee zijn? Mijn eigen blijdschap schat ik op 2,625%; dat is namelijk het percentage dat op basis van de VABB-database mag meetellen voor de verdeling van de middelen voor het Bijzonder Onderzoeksfonds tussen de universiteiten⁶. Het zijn ongetwijfeld de financiële repercussies van de VABB-database die zullen maken of de universiteiten (en van de weeromstuit de faculteiten en vakgroepen) het publiceren in de betreffende tijdschriften zullen stimuleren of tegenwerken. Een zaak om te volgen dus.

We moeten constateren dat momenteel het Nederlands in Vlaanderen het 'hoofd' heeft verloren. Op het allerhoogste niveau van het onderwijs, de opleiding van doctoraatsstudenten is men in elk geval aan de UGent kort en goed volledig naar het Engels overgeschakeld – ook voor doctorandi/dae in de cultuurwetenschappen. Men blijkt er slecht in te slagen internationalisering te laten samengaan met het behoud van het Nederlands als wetenschapstaal – zelfs niet voor het Nederlands zelf, en de specificiteit van de cultuurwetenschappen in de evaluaties mee te nemen. Laten we hopen dat vlug duidelijk wordt dat bibliometrische evaluaties in het algemeen en het beleidsmatig diskwalificeren van het Nederlands als taal van wetenschap in het bijzonder geen goede ideeën zijn. Wetenschappelijke creativiteit valt gewoonweg niet te meten. De andere 'lokale talen' (Frans, Spaans, Zweeds ...) kampen overigens met soortgelijke problemen.

Vlamingen hebben de grote neiging vreemde talen te leren en zich talig overall aan te passen; het is een positief effect van onze anders zo funeste underdogmentaliteit⁷. Het is net onze meertaligheid die gekoesterd moet worden, aangezien ze onze universiteiten een meerwaarde kan bezorgen in Europees verband. Overigens beginnen stilaan andere talen dan het Engels ook in het bedrijfsleven interessant te worden; niemand staat er immers nog van te kijken

als iemand Engels kan spreken. Voorts moet een universiteit ook cultureel zelfbewustzijn uitstralen en de plaats van het Nederlands als wetenschapstaal respecteren en bevorderen, zeker als het de studie van de Nederlandse taal, literatuur, geschiedenis of cultuur zelf betreft. Dat hoeft het gebruik van het Engels niet in de weg te staan. Men moet het ene doen, en het andere niet laten!

- ¹ Het onderwijs is in België een bevoegdheid van de zgn. gemeenschappen; er is dus geen Belgisch, maar een Vlaams beleid, naast dat van de Frans- en Duitstalige gemeenschap.
- ² Docenten worden doorgaans niet meer vast benoemd, maar moeten eerst een soort van proeftijd doormaken.
- ³ *Gealiëneerde arbeid* is arbeid waarbij de werknemer zich niet als persoon kan verwerkelijken, maar louter meewerkt aan de maximalisatie van de winst van een bedrijf (bv. bij bandwerk in een fabriek).
- ⁴ Een 'lokale' publicatie was vroeger een publicatie in een heemkundig tijdschrift; nu wordt daar dikwijls een publicatie in het Nederlands of Frans mee bedoeld.
- ⁵ A1-status hebben tijdschriften die in het Web of Science, een Amerikaanse database, figureren; A2-zijn andere internationale tijdschriften met zgn. peer review.
- ⁶ Zie: http://www.ecoom.be/sites/ecoom.be/files/Begeleidende_nota_VABB-SHW_december_2011.pdf.
- ⁷ Vlamingen staan er meestal erg van te kijken dat men aan meer dan 170 buitenlandse universiteiten Nederlands kan studeren. Voor de geïnteresseerden verwijs ik naar de website van de Internationale Vereniging voor Neerlandstiek: <http://www.ivnnl.com/>.

Lezers die willen reageren op dit opiniestuk, kunnen hun reactie bezorgen aan het redactiesecretariaat, info@anv.nl. De redactie selecteert de beste reacties voor de rubriek Zeg 'ns wat – Lezers aan het woord.